

SÜREKLİLİK VE KOPUS
1. YERİNİS 82

Binyılın Sonu

ED. ABDURRAHMAN BABACAN

Bir Postmodern Darbe Portresi: 28 Şubat

NUH YILMAZ

Türk siyasi kültürüne ‘Postmodern Darbe’ olarak geçen 1997 yılının 28 Şubat’ındaki siyasete müdahale nevi şahsına münhasır bir takım özelliklere sahiptir. Modern dünyada şiddetin kansız, dolaylı ve temaşa içermeyen niteliği üzerine tüm yazılanları haklı çıkaran postmodern darbe, şiddetini ustalıklı yasa ve yargı üzerinden gerçekleştirmiş, kan dökmeden ve şiddetini mağdurlarının hayatına sıkıştırıp, gizleyerek uygulamayı başarmıştır. Bu özelliği ile postmodern darbe gerçekten de neredeyse hiper-reel bir darbe, mağduriyetini sadece mağdurlarının bildiği hiper-görsel bir darbe haline gelmiştir. Bunun en açık delili ise diğer darbeler üzerine oluşan bir literatür olmasına rağmen, 28 Şubat’ın, üzerinden 15 yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ ne medyada, ne akademide, ne de sanat alanında yeterince tartışılmıyor olması, 28 Şubat’la başlayan mağduriyetlerin üzerinden 15 yıl geçmiş olmasına rağmen halen tam anlamıyla düzeltilmemiş olmasıdır. Türkiye’nin siyasi yapısını, siyasi kültürünü, uluslararası ilişkilerini, ittifak yapısını, iç siyasi sorunlarını, medya yapısını, eğitim sistemini, milletin devletle ilişkisini radikal şekilde dönüştüren bu darbe halen etraflıca incelenmemiştir. Peki 28 Şubat’ı 28 Şubat yapan nedir?

28 Şubat'ı analiz etmek için, bu darbeyi önceleyen darbelerle ortaklığını ve farkını ele almak gerekir. Türk siyasi hayatını sekteye uğratan darbeler sürecinin klasik çizgisine bakacak olursak, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'ün ortak yanı dış dinamiklerle iç dinamiklerin çakışma anı olmasıdır. Türkiye'deki darbeler tarihini daha geriye götürmek isteyenler, Bâb-ı Âlî Baskını'ndan Subaylar Tasfiyesi'ne kadar bir çok örnek olayı işaret etmekte, asker-sivil ilişkilerinin değişen hallerine atıfta bulunmaktadır. Tüm bu örnek olaylarda çeşitli düzeylerde siyasi alana müdahale ve iktidarın el değiştirmesi ortak özellik olarak öne çıksa da, Türkiye'deki askeri darbelerin soy kütüğü açısından bu tarihçe, bize doğru adresi göstermez. Zira bu tür bir okuma, askeri darbeleri Türkiye tarihinin normal ve düz çizgisel bir demokratikleşme serüveni içerisinde olduğu hikayesi üzerinden ele alıp, liberal bir normalleşme anlatısı çerçevesinde ortaya koymaktadır. Bu liberal anlatının teleolojik niteliği, Türkiye tarihindeki kırılma anını daha çok Saltanat-Cumhuriyet ya da Osmanlı Devleti-Türkiye Cumhuriyeti şeklinde ele almakta, devamında yaşanan kırılmaları ise gözardı etmektedir. Oysa 1926 sonrası Türk siyasi hayatında askerî elitlerin devlet iktidarına sahip olduğu bir Türkiye'den bahsedilemez. İktidarda bulunan bir çok asker kökenli isme rağmen, ülkede askeri bir yönetimden ya da askeri elitlerin de parçası olduğu bir bürokratik elit yönetiminden bahsedilemez. Tam tersine, siyasi elitlerin, askeri elitler dahil tüm bürokratik elitleri yönettiği, yeni devlet elitlerinin kurduğu yeni bir yönetimden bahsedilebilir. Bu ise, tam demokratik olmasa da siyasetin siyasi elitler tarafından yapıldığı, bürokrasinin ise bu çizgiyi takip ettiği anlamına gelir. Tam da bu nedenle son derece güçlü paşalar olan Fevzi Çakmak ya da Kazım Karabekir'in Cumhuriyet tarihindeki etkileri 1926 sonrasında son derece sınırlıdır. İstiklal Savaşı karizması olan bu güçsüz paşalar ile 28 Şubat'ın muktedir paşası Çevik Bir karşılaştırılırsa, belki bu benzetme daha da anlamlı olacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin darbeler tarihini Bâb-ı Âlî Baskını ya da Paşalar Tasfiyesi'nden başlatmak, Türk Demokrasi Tarihi ya da Türk Siyasi Tarihi açısından belli oranlarda savunulabilir olsa da, Türkiye'nin darbeler tarihi açısından bakıldığında pek anlamlı değildir.

1945 Sonrası Darbelerin Dinamiği ve Nato

O halde 1945 sonrası Türkiye’de yaşanan askeri müdahalelerin, daha önceki siyasi müdahalelerden farkı nedir? 1960’ı kendisini önceleyen dönemlerden ayıran en temel özellik ordunun siyasetteki rolü ile bu rolün dış dinamiklerle ve Türkiye’nin dünyadaki yeri ile olan bağlantısıdır. Bir başka deyişle Türkiye’de 1960 öncesi ordunun daha yerli ve daha mahalli bir duruşu olması Türkiye’de asker-sivil ilişkilerini ve askeri müdahalelerin niteliğini etkilemiştir. Cumhuriyet Ordusu’nun gerek teçhizat, gerek dış bağlantı, gerek hiyerarşi, gerekse de örgütlenme açısından halen dışarıdan bağımsız bir yapı arz etmesi, bu bağımsızlığın hem olumlu hem de olumsuz özellikleri ile malul olması oldukça önemlidir. 1918 sonrası dünyada siyasi durumun istikrara kavuşmaması, 1929 Krizi ile dünya düzeninde yönetilemezliğin kural haline gelmesi, 1939’da İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması sonrası kimsenin etrafına bakabilecek gücü olmaması, bu bağımsızlığı hazırlayan nedenlerdendir. Dünya sistemindeki hiçbir ülke bu dönem boyunca çevre ülke ordularını tasarlayacak vakit, enerji ve mali güce sahip değildi. Oysa 1945 sonrası kurulan yeni dünya düzeninde bu durum sona erdirilmiş, tüm dünya ekonomik, siyasi, diplomatik, askeri ve mali olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu yeniden yapılandırmada Türkiye’nin payına düşen en önemli kısımlarından biri ise NATO üyeliği olmuştur. 1945 sonrası artan ‘Sovyet Tehdidi’ karşısında bağımsız konumunu sürdüremeyecek hâle gelen Türkiye, tercihini Batı dünyasından yana kullanmış, Truman Doktrini çerçevesinde Batı ile ilişkilerini geliştirerek Transatlantik İttifakı’nın parçası haline gelmiştir. Bu tercihin en önemli etkisi Türkiye’nin NATO’ya girmesi, buna paralel olarak çok partili hayata geçişin sağlanması siyasi hayatta dış etkinin ve askeri etkinin yeni gelişmeye çalışan siyasal elitler aleyhinde artmasıdır.

Türkiye’nin NATO’ya girmesinin, ülke üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bunun en göze çarpanlarından biri askeri elitlerin siyasetteki ve devlet yönetimindeki rolünün artmasıdır. Bu artışı kompto teorisi ile açıklamaya çalışmak, yanlış ve yersizdir. Zira 1950’lerin Türkiye’sindeki imkânları ve insan kalitesi son derece yetersiz olan siyasal elitlerin aleyhine, NATO üzerinden dünya standartlarında eği-

tim alan, dünya elitleri ile birebir ilişki tesis eden, dünya düzeyinde vizyon kazanan askeri elitler haksız rekabet yaparak, kısa zamanda öne geçmiştir. Askeri elitlerin yükselişinin asıl nedeni, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) hiyerarşik yapısının NATO Ordularına benzer şekilde yeniden yapılandırılması, ortak eğitim programları aracılığı ile NATO orduları ile yakın ilişkiler kurması, NATO vizyonunu ve güvenlik algısını içselleştirmesi, NATO üzerinden Türkiye'nin mevcut insan kaynakları düzeyinin son derece üzerine çıkmış olmasıdır. Bu nedenle Türkiye'nin NATO'ya girmesini bir de bu yönüyle, yani elitler arası mücadelede, askeri elitlerin kalitesini artıran, onları öne çıkaran bir etken olarak düşünmek gerekir.¹

Askeri elitlerin, siyasi elitler karşısında öne çıkmasının politik psikoloji düzeyinde bir takım olumsuz etkileri olmuştur. Çok partili hayatla birlikte siyasetin halkın taleplerini siyasal alana taşıma işlevinin ortaya çıkması, haliyle Meclis'teki eğitim kalitesinin ülke standartlarına doğru aşağıya çekilmesi, askeri elitlere siyaset elitlerini aşağılama ve bunu meşru görme özelliği kazandırmıştır. Bu niteliksel değişimin yanı sıra, NATO üyesi olmanın askeri elitlere kazandırdığı NATO vizyonu ve bu vizyonun zamanla içselleştirilmesi, tercihini 1945 öncesi siyaseten milliyetçi kültürel olarak Batıcı şeklinde belirleyen Türkiye'yi, NATO sonrası dünya düzeninde tamamen Batı'nın yanına çekmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi konjonktürde, dünyanın Batı ve Doğu, NATO ve Varşova Paktı ya da Liberalizm ile Komünizm arasında bölündüğü bir ortamda, Türkiye gibi nispeten güçsüz bir ülkenin bir tarafı seçmesi kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin Batı'yı seçmesi ise liberal ya da demokratik bir tercih değil, tam tersine tarihi ve ontolojik bir tercihtir. Son 200 yılını kuzey komşusu Rusya'ya karşı savaş kaybederek geçiren, gündelik diline Rus tehdidini deyimlerle işleyen, Kars ve Erzurum gibi Kuzeydoğu vilayetlerinin bazılarını ancak Ekim Devrimi'nden sonra geri alabilen Türkiye'nin, bu noktada Batı'yı tercih etmesi de son derece anlaşılırdır.² Bu tercih bu nedenle aslında ideolojik-

1 Özdağ, Ümit (2004) *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Kitaplar; Özdemir, Hikmet (1989) *Rejim ve Asker*, İstanbul: Afa Yayınları.

2 Gökhan Çetinsaya, "İki Yüzyılın Hikayesi: Türk Dış ve Güvenlik Politikasında Süreklilikler," *Türk Dış Politikası Yıllığı* 2009, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat,

siyasi bir tercih değil, zamanın devlet elitlerinin haleti ruhiyesini yansıtan varoluşsal bir tercihtir.³ İşte tam da bu varoluşsal tehdidin giderilmesi karşılığında NATO'ya üye olmak isteyen Türkiye, bu tehdit ne zaman belirmişse siyasete müdahale ile tehdidin ortadan kalkması sonucunu elde etmiştir.

Darbeler ve Eksen Değişikliği Riski

Rus tehdidine karşı, daha uzak ve dolaylı bir müttefiki kendisine ortak olarak seçen Türkiye, bu tehdidin bertaraf edilmesi için NATO'ya girmiştir.⁴ Ne zamanki Türkiye, soğuk savaşın getirdiği bu tercih tehdit altına girmiş, Türk-Sovyet ilişkileri düzelme eğilimine girmiş ya da Türkiye NATO ve Transatlantik İttifakı'nı dengelemek istemişse; bunun karşılığını askeri darbe olarak ödemiştir. Neticede bu tercihi yapan devlet elitleri, bu tercihle birlikte devletin iradesini siyasi elitlerden alarak fiilen devlet elitlerine ancak özelde askeri elitlere devretmiştir. 1960 Darbesi ile de bu fiili yetki yasal bir yetkiye çevrilmiş, askerlerin kullandığı yetki Anayasa Mahkemesi, MGK gibi anayasa üstü kurumların oluşturulması ile bürokratik elitlere devredilmiştir.⁵ Bu nedenle Türkiye'nin darbe geleneği mutlaka NATO ile ilişkili olarak ele alınmalıdır. O nedenle 1960 darbesinin en önemli nedeni Adnan Menderes iktidarının son zamanlarında, Türkiye'nin NATO'ya giriş konseptine ters şekilde, Sovyetler Birliği'ne Türkiye'de açtığı imkanlardır. Bu tür bir müdahaleyi destekleyen ve uygulayan yerel aktörlerse Menderes'e

and Muhittin Ataman, Ankara, SETA, 2011, s. 607.

- 3 Devlet elitleri hükümetler ve çıkarlar üstü bir karakter arz eden, halktan, siyasetten ve neredeyse siyasi elitlerden tamamen özerk bir karaktere sahiptir Heper, Meti n And E. Fuat Keyman "Double-Faced State: Political Patronage and the Consolidation of Democracy in Turkey": *Middle Eastern Studies*, Vol. 34, No. 4, p. 259
- 4 Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı NATO üyesi olmasını basit bir tercih olarak değil, "yükselen eksen ile işbirliği yaparak yakın tehdidin dengelenmesi politikası" olarak tanımlar, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.71.
- 5 Hakan Yılmaz bu çerçevede yaptığı ayırmada devlet elitlerine dahil edilebilecek CHP elitlerini 'medenileştirilmiş', DP'deki siyasi elitleri ise 'sivil' diye tanımlar. (Yılmaz, Hakan (1997) "Democratization from Above in Response to the International Context: Turkey, 1945-1950", *New Perspectives on Turkey*, 17, ss. 1-37.

verilen halk desteği karşısında yeise kapılan, siyasete ortak olmayı kabullenemeyen, darbeye gönüllü ancak dış aktörlerin kararlarını uygulayan elitler olagelmışlerdir.

Bu nedenle 27 Mayıs'ın "ilerici" darbe olup olmaması, 27 Mayıs'ın ne'liği açısından konuyla tamamen ilgisizdir. Aslolan, NATO ile ilişkiler çerçevesinde, Türkiye'nin dış politikasını ve ittifak alanlarını çeşitlendirmeye yeltenen siyasi elitlerin, dış desteği de yedeğine alan devlet elitleri tarafından askeri müdahale ile yönetimden uzaklaştırılmasıdır. Menderes'in dış politikayı çeşitlendirme müdahalesinin yapısal değil bireysel karakterli olması, kendisinin iktidardan uzaklaştırılması, gözdağı verilmesi ve nihayetinde siyasi elitlerin kontrol altına alınması ile bu tür "yol kazalarının" olmasını engelleyecek bir siyasi yapının kurulmasından sonra tekrar çok partili hayata dönülmüştür.⁶ 12 Mart 1971 darbesi de benzer şekilde, benzer saiklerle, iç ve dış dengenin oluşması ile Türkiye'nin Transatlantik ekseninden çıkma riski görüldüğü için gerçekleşmiştir. Türkiye'yi Baasçı bir çizgiye taşıma potansiyeli olan 9 Martçı darbe teşebbüsü, ülke içi sol muhalefetin kontrol edilemez hale gelmesi gibi etkenler ülkede darbe ihtimalini ciddi bir alternatif olarak gündeme getirmiştir. 12 Eylül'ün oluşma bağlamı ise Kıbrıs meselesi nedeniyle NATO ittifakı ile gerilen, haşhaş yasağı ile bazı konularda bağımsız davranmak isteyen Türkiye'nin, ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük müttefiki İran'ı İslâm Devrimi ile kaybetmesi nedeniyle riske atlamaz bir önem kazanması neticesinde gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle her 3 darbe de askerin siyasete müdahalesidir; her üç darbe de Türkiye'nin Transatlantik eksenini ile sorun yaşadığı; sorun yaşama ihtimalinin oluştuğu yahut böyle bir sorunun hoşgörülemez olduğu kritik şartlarda ortaya çıkmıştır.⁷

6 1960 darbesine bu açıdan bakıldığında, dönemin başbakanı Adnan Menderes'in iktidarının son günlerinde SSCB ile yakınlaşma çabası içerisine girmesi rastlanı değildir. Philip H. Gordon and Ömer Taşpınar, *Winning Turkey: How America, Europe, and Turkey Can Revive a Fading Partnership*, Brookings Institution Press, 2008, s. 27.

7 Bernard Lewis Türkiye'de istikrarın korunması için askeri darbelerin önemli olduğunu savunmuştur "Foreword," *Turkey, America's Forgotten Ally*, Council on Foreign Relations Press, 1989, s. ix.

Darbelerin Fenomenolojisi ve 28 Şubat'ın İstisnailiği

Her 3 darbeyi birleştiren bir diğer nokta ise içerideki devlet elitleri ile dış aktörlerin uzlaşması sonucunda gerçekleşmiş olmasıdır. 27 Mayıs'ta CHP'nin de dahil olduğu askeri ve sivil bürokratik elitler, NATO çerçevesinde örgütlenen dış aktörlerle, ülke içindeki siyasi elitlere karşı birleşmiştir. 12 Mart'ta devlet elitleri arasındaki bölünmenin eksen değişikliği ihtimali yaratması, dış bağlantısı daha güçlü olan elit grubunun diğerlerini tasfiyesi ile sonuçlanmıştır. 12 Eylül dış şartların zorlaması ile devlet elitlerinin siyasi elitlere karşı mutabakatı ile gerçekleşmiştir. 28 Şubat ise çevrenin temsilini gündemine alan, merkezde yer almayan siyasi elitlerin tasfiye edilmesi hikyesidir. Ancak bu defa önemli bir fark mevcuttur: Dış desteği yanına alan devlet elitleri ile siyasete siyasi elitler olarak giren, ancak zamanla devlet elitine dönüşen eski siyasi elitlerin işbirliği asıl taşıyıcı rolünü oynamıştır. Bu dönemde NATO ya da Batılı aktörlerden icazet alınsa da, Türkiye'nin NATO için hayatî önemde olmaması, NATO'nun da 28 Şubat gibi bir darbe riski almak istemeyeceği göz önüne alındığında darbenin asıl dış aktörü NATO değildir. Darbenin ardındaki asıl aktör İsrail ve darbeyi NATO ve Washington gözünde meşrulaştıran İsrail'in Washington'daki uzantısı İsrail Lobisidir. Darbenin asıl aktörlerinden zamanın Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in Washington'daki İsrail Lobisi'nin en radikal unsurlarından JINSA'dan ödül alması rastlantı değildir.⁸ İşte bir 28 Şubat analizi bu anlamıyla tarihsel olarak, bir yandan bu 3 darbe ile, bir yandan ise 27 Nisan 2007 Muhtırası ve devamında darbe çağrısı olarak işlev gören “eksen değişikliği” iddiaları ile birlikte ele alınmalıdır. Bu açıdan baktığımızda 28 Şubat'ı diğer darbelerle aynı noktaya getiren iç ve dış aktörlerin darbe konusunda anlaşmış olmasıdır.

28 Şubat'ı farklılaştıran en önemli özellik ise Türkiye'nin artık NATO ekseninde kayabileceği başka bir eksen bulunmadığı dönemde gerçekleşmesidir. 1997 şartları ele alındığında artık ne Sovyetler Birliği ne de Türkiye'nin yakınlaşabileceği bir Rusya bulunmaktadır. Tam tersine artık dış dengeler farklı işlemeye başlamış, Türkiye'nin güvenlik algıları farklı şekillenmeye başlamış-

8 <http://www.jinsa.org/files/newsletter-archive/1999/sep-dec1999.pdf>

tır. Bu açıdan 28 Şubat iç ve dış aktörlerin uzlaştığı ancak soğuk savaş bağlamı dışında bir darbedir. Bir başka deyişle Türkiye'nin Varşova Paktı'na evrilme ihtimalinin olmadığı bir konjonktürde gerçekleşmiştir. 28 Şubat'ı hazırlayan faktörler bu nedenle nitelik olarak diğerlerinden farklıdır. Diğerleri soğuk savaşın Türkiye'ye yüklediği rolle doğrudan ilişkili iken, 28 Şubat soğuk savaşın dağılması sonrasında Türkiye'nin yaşadığı kimlik krizi ve güvenlik algılarının dönüşümü ile ilişkilidir. 28 Şubat'ı anlamak için asıl bu noktanın detaylı bir şekilde ele alınması zorunludur.

28 Şubat Neden Farklı?

Türkiye'nin yüzyıl sonu imparatorluğun dağılması sürecinde yaşadığı travmanın izleri halen Türk siyasi hayatını yönlendiren önemli etkenlerdendir. Bu travma üzerine yazılanlar olmakla birlikte, Türkiye'nin soğuk savaş ile girdiği ilişki pek de tartışılmamıştır. Soğuk savaşın Türkiye'de yarattığı "Rus Tehdidi" algısı aslında 20. Yy.'ın ikincisi yarısını belirleyen en önemli tehdit olmuştur. Bu tehdit üzerinden darbeler yapılmış, güvenlik stratejileri oluşturulmuş, tutuklamalar yapılmış, hayatlar sona erdirilmiştir. Tehdidin ne kadar ciddi olduğu bir yana, yarattığı etkiler itibariyle, hayatımıza son derece derin etkilerde bulunduğu ortadadır. İmparatorluğun son yıllarındaki gibi yeniden toprak kaybetme kaygısı ile başlayan bu tehdit algısı karşısında NATO'ya giren Türkiye, soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte bir anda şaşkınlığa uğramıştır. Sadece Türkiye değil, yaklaşık yarım yüzyıl boyunca kendi güvenlik algısının belirlenmesini, savunma stratejilerinin oluşturulma sorumluluğunu uluslararası kurumlara devreden soğuk savaşın Yunanistan gibi diğer kanat ülkeleri de, benzer bir şaşkınlığı yaşamıştır. Bu şaşkınlığın bir nedeni kendi savunma stratejisini belirleme yeteneğinden yoksun olmaksız, bir başka nedeni de soğuk savaş nedeni ile elde edilen kanat ülke konumunun yarattığı avantajların kaybedilme riskidir. Bir başka deyişle gerek Türkiye, gerekse Yunanistan soğuk savaş sonrası NATO için ve Transatlantik İttifakı için önemlerini kaybedecekleri, yalnız bırakılacakları, ihmal edilecekleri korkusunu yaşamışlardır. Bu kaygılar Yunanistan için büyük ölçüde doğru da çıkmış, bunun doğal neticesi ise Yunanistan'ın zamanla AB'ye katılması, birlik içinde

erimesi, kendi özne pozisyonunu oluşturamaması ve giderek kendi adına siyaset yapabilme özelliğini kaybetmesi olmuştur.

Türkiye içinse durum tam tersi oldu. Türkiye soğuk savaş sonrası değer kaybedeceğine daha da önem kazanmıştır. Özellikle Orta Asya'ya dönük açılım planları, Sovyetlerin bıraktığı boşluğu doldurma isteği ve elbette I. Körfez Savaşı ile Irak'a müdahil olarak hem güvenlik stratejileri hem de ekonomik olarak önem kazanması bu değeri artıran gelişmelerdir. Ancak soğuk savaş sonrasında Türkiye'ye tek etkisi bu alanda olmamıştır. Soğuk savaş sonrası NATO destekli darbeler hayati olmaktan çıkmıştır. 1945 sonrası Transatlantik İttifakı'nın dayattığı göstermelik çok partili liberal demokrasi talepleri artık ciddi talepler haline gelmiştir. Ülkenin yeni döneme uyum sağlamaya çalışırken yaşadığı Kürt sorunu ve laiklik temelli problemler hem iç hem de dış aktörleri rahatsız etmiştir. Soğuk savaş sonrası yaşanan demokratikleşmenin getirdiği Kürt sorunundaki canlanma, ABD'nin Irak'a müdahalesi ile Kuzey Irak'la etkileşimi artan Türkiye Kürtlerinin de taleplerini artırmış, devletin buna çözüm yönünde değil de bastırma şeklindeki karşılığı sorunu daha da derinleştirmiştir. PKK'nın şehir basıp, bazı şehirleri ablukaya alacak kadar pervasızlaştığı, güvenlik sorununun derinleştiği bir ortama doğru giden Türkiye, devletin bu tür bir sorunla başa çıkabilecek kabiliyetlere sahip olmaması nedeniyle tam anlamıyla felç olmuştur. 28 Şubat'ı hazırlayan faktörlerden biri de devletin bu mefluç olma durumunun, siyasi sorunla şiddet ve bastırma dışında başka şekilde başa çıkma kabiliyetinden yoksun olmasının da etkisi vardır. Siyasi sorunu şiddetle bastırma davranışı Kürt meselesinden sonra siyasal alana da transfer olmuş, siyaset de aynı yöntemle tasfiye edilmiştir.⁹

Benzer şekilde imparatorluk sonrası bastırılan dini kimliklerin tüm dünyada siyasallaşması neticesinde İslâm dünyasını etkileyen İslâmcılığın, Türkiye'de de entelektüel ve marjinal-aktivist bir hareket olmaktan çıkarak siyasal alanda temsil payının genişlemesi, bunun neticesinde artan siyasal talepler devletin dinle ilişkisini de

9 28 Şubat döneminde siyasi alanın daralması üzerine detaylı bir çalışma için bkz. (Duran, 2008: 82). Duran, Burhanettin. "The Justice and Development Party's 'newpolitics'" *Secular and Islamic Politics in Turkey: Themaking of the Justice and Development Party*. Ed. Ümit Cizre, Routledge, London, 2008. Pp. 80-106.

krize sokmuştur. Ülkede artan İslâmi talepler, tüm İslâm ülkelerinde krize giren sol kadroların İslâmcılık üzerinden yeniden dirilme imkanı bulması, Sovyetlerin dağılması ile birlikte artık kabul edilen sosyalizmin iflası fikrinin, İslâmcılığın kâr hanesine yazılması hep bu gelişmeyi besleyen etkenlerdi. 28 Şubat'ı mümkün kılan en önemli etken de; diğer darbelerden farklı olarak bu sefer Rus tehdidi değil, tersine Kürt meselesinden kaynaklanan bölünme tehdidi ile İslâmcılıktan beslenen 'irtica' tehdididir. Tam bu nedenle 28 Şubat'ı destekleyen iç ve dış aktörler, 28 Şubat'ı önceleyen diğer 3 darbeden neredeyse tamamıyla farklıdır.

28 Şubat'ı Hazırlayan Faktörler

Yukarıda çizdiğimiz uluslararası konjonktür bir yanıyla 28 Şubat'ı mümkün kılmakta, bir yanıyla da 28 Şubat'ın neden kendisini önceleyen diğer 3 darbe gibi doğrudan bir darbe değil de 'post-modern' bir darbe olduğunu açıklamaktadır. Diğer 3 darbe soğuk savaş konjonktüründe, Sovyet Tehdidi'ne karşı devlet elitlerinin mutabakatı neticesinde, Türkiye'nin Transatlantik müttefiklerinin de destek, teşvik ve onayıyla bu tehdidi engellemek için tasarlanmış, bu nedenle de doğrudan tehdidi yarattığı düşünülen aktörlerin kabiliyetlerinin etkisiz hale getirilmesi için gereken sert tedbirlerle bastırılmıştır. Bu 3 darbenin ardından hemen çok partili hayata dönüş ise, literatürde zikredildiği üzere TSK'nın demokrasiye bağlılığından değil, soğuk savaş döneminde Komünist Blok'a karşı siyasi meşruiyetini 'Hür Dünya' söylemi üzerinden liberal demokratik görünümünden devşiren Transatlantik İttifakı'nın otoriter bir askeri yönetime tahammülü olmamasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle demokratik kültürün oluşmasını engelleyerek, siyasi erki devlet elitlerine teslim eden, vesayetçi yönetimi destekleyen aynı aktörler, otoriter bir askeri rejim görüntüsüne de tahammüllü değillerdi. Bu nedenle de ülkedeki tehdidi yaratan aktörlerin etkisiz hale getirilmesinin hemen akabinde ülke çok partili vesayetçi rejimine geri döndürülmüş, her seferinde ise rejimin vesayetçi yapısı biraz daha ağırlaştırılmıştır. 28 Şubat'ın '1000 Yıl Süreceği' iddiasını dile getiren darbenin failleri de, bu kışlaya geri dönme psikolojisinin bu duruma uygun olmadığını bilincinde olarak bu

ifadeyi dile getirmişlerdir.

Tehdit algısının soğuk savaş dönemindeki gibi gerçek, yakıcı, kısa vadeli ve hemen geri çevrilemez olmadığı 1997'de gerçekleşen bu darbe, tam da bu nedenle diğerleri gibi, sert ve şiddeti teşhir eden bir karakter kazanmamıştır. Diğer darbelerde ülkenin eksekinin kayma, ülke yönetiminin Transatlantik aktörlere muhalefet eden kesimlere daha dostane bir karakter kazanması ihtimali, acil bir sorun teşkil ettiği, failleri de görünür olduğundan darbeler kısa ve sert tedbirlerle uygulanmıştır. 28 Şubat'ta ise ne böylesi bir tehdit, ne soğuk savaşın getirdiği bir aciliyet duygusu, ne de güçler dengesi Türkiye'deki bir iktidar değişimiyle dünyayı etkileyecek bir durumdadır.

Diğer 3 darbede, darbeyi destekleyenler ve failer ülkede darbeden kaynaklanan insan hakları ihlallerini görmezden gelmişler, durumun aciliyeti nedeniyle bu konuyu gündeme getirmemişlerdir. 28 Şubat'ı hazırlayan nedenlerden birisi de soğuk savaş sonrası Türkiye'nin insan hakları konusundaki karnesinin eleştirilmesinin doğrudan etkisidir. Diğer 3 darbede asıl hedef Türkiye'nin istikametinin Transatlantik doğrultusundan şaşmamasıdır. Oysa 90'larda Türkiye'nin asıl değerinin kaynağı istikrarlı ve İslâm dünyasına örnek olarak gösterilebilecek laik ve demokratik bir devlet olmasıdır. Özellikle ABD'de Clinton Yönetimi'nin Türkiye'nin Kürt meselesi kaynaklı insan hakları karnesini görmezden gelmemesi, bu meseleyi gündemde tutarak Türkiye'yi eleştirmesi, Türkiye'nin bu dönemde ittifak yapısını da gözden geçirmesine yol açmıştır. Hele bu tartışmaların 90'lı yıllarda Türkiye'ye yapılan ve Güneydoğu'da terörle mücadelede kullanılan silahların satışına, Kongre'de insan hakları ihlalleri gerekçe gösterilerek ambargo konulması Türkiye'yi hem zor duruma düşürmüş hem de farklı ittifak arayışlarına itmiştir. Ülkedeki Kürt sorunu kaynaklı insan hakları ihlallerinin Türkiye'nin Avrupa ile de ilişkilerini zora sokması, Türkiye'ye insan hakları ihlallerini gündeme almayan ve Türkiye'nin silah ihtiyacını karşılayabilecek bir müttefik arayışına itmiştir. Türkiye ile İsrail arasında 90'ların başında kurulan stratejik ortaklığın bir nedeni de, İsrail'in insan haklarına önem vermeyerek Türkiye'nin silah ihtiyacını karşılamayı kabul etmesidir. Türkiye ile İsrail arasında

bu dönemde bir çok silah anlaşması yapılmış, F-16 uçaklarından tank modernizasyonuna kadar iki ülke arasında tamamen çıkara dayalı askeri bir ittifak kurulmuştur. Böylece İsrail bölgede kendisine Müslüman bir müttefik bularak hem meşruiyet sorununu çözülmesine yardımcı olmuş, hem de pilotlarını uzun uçuşlarda eğitmekten silah stoklarını eritecek önemli bir müşteri bulmaya bir çok kâr devşirmişti. Türkiye ise insan hakları ihlalleri gerekçesiyle yaşadığı silah satışı sorununu çözmüş, hem de bölgede özellikle Kürt sorunu başta olmak üzere dış istihbarat sorununu İsrail'e ihale ederek önemli bir avantaj kazanmıştır.

28 Şubat'ta Dış (F)aktör

28 Şubat'ı diğer 3 darbeden ayıran en önemli özelliklerden birinin, darbenin aciliyetinin olmaması ve dış desteğinin NATO kaynaklı değil, İsrail destekli olmasıdır. Soğuk savaşın olmadığı bir ortamda sert bir darbenin desteklenmesi oldukça zor olduğundan, 28 Şubat daha dolaylı, daha uzun süren ve toplumu şekillendirici bir nitelik kazanmıştır. Daha önceki darbelerde hedef, eksenini değiştirme kabiliyeti bulunduğu varsayılan aktörlerin bertaraf edilmesi ve akabinde bu tehdidin kurumsal tedbirlerle vesayetçi yapı tarafından kontrol altına alınmasıdır. Bu da vesayetçi yapının tahkim edilmesine ve giderek hantallaşmasına neden olmuştur. Oysa 28 Şubat'ta asıl muharrik dış etken NATO değil İsrail'dir. Elbette Transatlantik İttifakı'nın müsaade etmediği bir darbenin Türkiye'de gerçekleşmesi son derece zordur. Ancak görmezden gelmekle, darbenin muharriki olmak birbirinden farklıdır. Bu nedenle diğer darbelerin tersine, 28 Şubat'ın ardındaki asıl faillere baktığımızda öncelikle milletin kimliği ile ilgili problemi olan yerel devlet elitleri karşımıza çıkmaktadır. Bu da 28 Şubat'ın asıl muharrikinin dış etken değil, iç etken olduğunu göstermektedir. 28 Şubat'ın dış etkeni ise İslâmcı aktörleri bertaraf etme stratejik amacını paylaşan dış aktörlerdir. Bu anlamda 28 Şubat orta vadeli ABD çıkarlarına zarar vermeyen bir özellik arz etse de, Washington'ın, özellikle de Demokrat bir başkanın 90'lar konjonktüründe Türkiye'de bir darbe istemekten daha çok, Türkiye'de gerçekleşecek daha yumuşak bir askeri müdahaleye ikna edilmesi şeklinde ele alınması daha doğru olur. İşte İsrail'in ve İsrail

Lobisi'nin 28 Şubat'taki en önemli rollerinden birisi de Washington'ın ikna sürecini sağlamak, buna gerekli malzemeyi temin etmek, bu ikna süreçlerini sevk ve idare etmektir. Bu noktada İsrail Lobisi'nin Washington'ı ikna konusunda maharetli olmasının yanı sıra, 28 Şubat'ın Washington tarafından kabul edilebilir bir darbe olarak kabul edilmesi de darbenin sessiz, kansız, gürültüsüz, gizlenebilir yani "postmodern" olarak tasarlanması ile mümkün olabilmıştır. 28 Şubat'ın postmodernliği bu nedenle de bir lüks ya da devlet elitlerinin merhameti ile değil, bir yönüyle de genelde dünyanın; ama özelde demokrat bir ABD başkanının ikna edilme ihtiyacıyla ilişkilidir. Bu nedenle 28 Şubat'ta asıl fail olarak Washington'a değil, İsrail'e ve Washington'daki İsrail'e bakmak gerekir.¹⁰

Türk-İsrail İlişkilerinin Dinamiği ve 28 Şubat

1990'lı yıllarda İsrail dış politikasının temel tehdidi başta güçlenen ve İran'a karşı savaştığı için Batı tarafından silah stoku genişletilen Irak gibi görünse de, temelde soğuk savaş sonrası tüm Ortadoğu'yu etkisi altına almaya çalışan İslâmcı hareketlerdir. İslâmcı hareketlerin toplumsal zemin kazanmaya başlaması İsrail'in orta vadede gördüğü en büyük tehdittir. İsrail'in İslâmcılığı tehdit olarak görmesi basitçe İslâmcı rejimlerin İsrail'e düşman olma ihtimalleri nedeniyle değildir. Daha da ötesi İslâm dünyasında İslâmcılığın "Mescid-i Aksa'yı ve Kudüs'ü işgal kurtarma" düşüncesi etrafında örgütlenerek siyasallaşmasıdır. İslâmcı hareketleri tüm dünyada bu düğüm noktasının birbirine bağlaması ve Kudüs üzerinden bir muhayyel kimlik oluşturulması, İslâmcılığı sadece bir başka tehdit olarak değil, en büyük tehdit; hatta tek tehdit haline getirmektedir. Tam da bu nedenle İsrail'i eleştiren sair hareketler bu pozisyonlarını değiştirme temayülüne sahip olsalar da, İslâmcı hareketleri birleştiren asıl önemli düğüm noktası, ümmet fikrini somut ve gündelik siyasi dile indirerek etrafında fiilen ümmet fikrinin örüldüğü unsur Kudüs olduğu için, bu hareketlerin varlığı ne kadar uzlaşmacı olsalar da İsrail tarafından orta ve uzun vadede tehdit

10 ABD'deki İsrail Lobisi'ne dikkatlice bakıldığında ABD Devleti ile İsrail Lobisi arasında bir ayırım yapmanın ne denli zor olduğu görülür. Ancak analitik olarak böyle bir ayırımı yapmak ve bunun üzerinden tartışmayı sürdürmek de tartışmanın de-taylarını anlamak açısından elzemdir.

olarak görülmelerine neden olmaktadır. 90'lı yıllarda bölgenin durumuna bu açıdan bakıldığında Afganistan'daki direnişin Selefi ilişki ağlarını radikalleştirerek Körfez'deki İsrail'e dost rejimlere tehdit oluşturduğu, Cezayir başta olmak üzere Kuzey Afrika'da İslâmcılığın giderek güçlenmesi, Bosna'daki savaşın Balkanlarda İslâmcılığa alan açıldığı, ümmetçiliğin Bosna Savaşı üzerinden Avrupa ile de ilişkiye geçerek evrenselleştiği, Kuzey Kafkasya'da başta Çeçenistan olmak üzere İslâmcı hareketlerin zemin kazanmaya başladığı, Keşmir'deki Hindistan karşıtı direnişin Afgan direnişinin de etkisiyle giderek arttığı, Malezya ve Endonezya'da İslâmcı hareketlerin etkisini artırdığı, Filistin direnişinin liderliğinin Baasçı-seküler milliyetçi FKÖ'den İslâmcı hareket Hamas'a geçtiği bir dönemden bahsediyoruz.

İsrail'in Türkiye için önemi tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Etrafı Arap devletleri ile çevrili İsrail, kurulduğundan beri bu kuşatmayı yarmak için iki temel strateji geliştirmişti: 1. ABD'deki İsrail Lobisi üzerinden, ABD yönetimi üzerindeki etkisini kullanarak, ABD'nin Ortadoğu politikasını kendi istediği yöne çevirmek. 2. Arap devletlerini aşmak için ikinci çeperdeki Arap olmayan Müslüman devletlerle ilişkilerini derinleştirerek kendisine nefes alma alanı açmak (Türkiye, İran ve Etiyopya). İlk politikasında büyük bir başarı kazanan İsrail, 90'ların ortasında ikinci politikasında da Türkiye örneğinde, Türkiye'yi tarafsız hale getirerek nispi bir başarı kazanmıştır. İran'ı Şah döneminde kazanmış olsa da 1978 İslâm Devrimi'nden sonra yitirmiş, gücü azalan Etiyopya'yı ise halen elinde tutmaktaydı. Soğuk savaşın bitmesiyle dış politikasını çeşitlendirme uğraşındaki Türkiye'nin, insan hakları karnesi nedeniyle Avrupa ve ABD ile arasının açılmasını fırsat bilen İsrail böylece İran'dan boşalan açığı Türkiye ile doldurmaya çalışmıştır. Böylece hem Arap olmayan Müslüman devletlerle işbirliği politikasına yeni bir ivme kazandırmış, bir yandan da Türkiye'nin de 'İslâmcı' bir yönetime kavuşmasını engelleme yani Türkiye'yi "kaybetme" riskini bertaraf etmiştir. Bu noktada, iç politikada sıkışan, halkla temas edemeyen, devlet krizini aşamayan devlet elitleri de hem İslâmcı hareketi dizginlemek hem de istenen silah ve istihbaratı alabilmek için İsrail'le yakınlaşmayı gündemine almıştır. 90'ların başından

itibaren bu çerçevede yürüyen işbirliği tüm bunlara rağmen yine de 28 Şubat'ı izah etmeye yetmezdi. İşte tam bu noktada İsrail ile İslâmcılık karşıtlığı ortak paydasında organik bir işbirliği için hazır hale gelen özellikle Deniz Kuvvetleri'nde yerleşik mezhepçi bir grubun İslâmofobik siyasi pozisyonu, İsrail ile bu aktörleri tam bir işbirliği noktasına getirmiştir. İslâmcılık karşıtlığında uzlaşan Türkiye ile İsrail'in devlet elitleri arasındaki ilişkileri, iki ülke arasındaki ilişki seviyesinden stratejik ilişki seviyesine taşıyan işte tam da bu pozisyonudur. Çıkar ortaklığını aşarak siyaset ve ideolojide de aynılaşan 28 Şubat'ın aktörleri ile İsrail Devlet elitleri iki ülke ilişkilerini stratejik ortaklığa çevirmişlerdir.¹¹

Bu noktada Türkiye'nin pozisyonu açısından Kürt meselesine de ayrıca odaklanmak gerekir. Türkiye'nin o dönem, soğuk savaş sonrası ortaya çıkan tüm kimlik siyasetlerindeki hareketlenmenin özellikle Kürt meselesi bağlamında önemli bir sorun yaşadığı ortada. Ancak bunu da aşan Irak'ın işgali ile Kuzey Irak'ın özerk bir hale gelmesi, bu özerkliği tecrübe eden Irak Kürtleri aracılığı ile Türkiye içindeki Kürt hareketinin dönüşmesidir. Bu dönüşüm daha tecrübeli KDP/KYB kadroları ile yakınlaşan PKK için hem askeri ve hem de stratejik bir dönüşümdür. Ancak bunun da ötesinde Saddam Irak'ında ve sonrasında nispeten daha fazla haklara sahip bir Kürt Hareketi ile tanışan Türkiye Kürtlerinin de siyasi ve kültürel taleplerinin yükselmesidir. Tüm bunların biraraya gelmesi, ulus devletin dar etnik yapısını aşamayan Türkiye için büyük bir tehdit olması son derece anlaşılırdır. Bu noktada devletin PKK karşısında Kürt hareketinin kendi iç bölünmesinden medet umması ise bir anda umulmadık bir tablo çıkardı ortaya. Kürt hareketinin 90'ların başındaki bu toplumsal bölünmesi ortaya bir anda İran'a sempatiyle bakan, İsrail karşıtı, PKK ile mücadele tecrübesi ile son derece dayanımlı bir örgüt çıkardı. Sadece PKK ile karşı karşıya kaldığında bunu kendisi için tehdit olarak görmeyecek, hatta orta ve uzun vadede Türkiye'nin yönetilmesi için olumlu bir hareket olabilecek İsrail için bu niteliklere sahip bir hareket mücadele edilmeyi hak edecek bir harekettir. Bu nedenle Türkiye ile İsrail arasında Kürt

11 Efraim Inbar, "Regional Implications of the Israeli-Turkish Strategic Partnership," *MERIA* Cilt 5, No. 2, Haziran 2001, ss. 48-65.

meselesinde de tam bir strateji birliği sağlanmış oldu.

İki ülke arasında stratejik bir ortaklığın kurulabilmesi oldukça zordur. Stratejik ortaklık, için bu ilişkinin iki ülke için de kârlı olması, ancak bunun yanısıra hem askeri ve stratejik hedeflerin, hem de tehdit algılarının aynılaşması olmazsa olmaz şarttır.¹² İşte İsrail-Türkiye ilişkilerindeki bu gelişmeler de hem askeri alanda, hem bölgede Türkiye'nin Kürt meselesinde olumsuz aktör olarak gördüğü Suriye ve İran'la ilişkilerde, hem İslâmcılık karşılığında, hem de Kürt meselesinde örtüşmüştür. Tüm bu stratejik hedeflerin aynılaşması neticesinde kurulan bu yapısal ilişkinin güvenlik ayağındaki önemli neticelerinden biri eğer askeri ihaleler, askeri modernizasyon, PKK ve İslâmcı gruplara karşı istihbarat paylaşımı ile bölgesel işbirliği ise, siyasi karşılığı ise 28 Şubat Postmodern darbesidir.¹³

28 Şubat ve Ekonomik Durum

28 Şubat'ın bir diğer önemli özelliği ise, darbenin hemen öncesinde ve sonrasında gerçekleşen ve Türkiye'yi tam anlamıyla iflas noktasına getirerek belki daha sonra gelecek AK Parti dönemine zemin hazırlayan ekonomik algılayıştır. 24 Ocak kararları ile başlayan, akabinde Özallı yıllarda özelleştirmeler, konvertibilite ve uluslararası rekabet alanlarında giderek normalleşen ekonomiye en büyük darbe bu dönemde gelmiştir. Sermaye yeşil ve normal diye ikiye ayrılarak, taşra kökenli sermaye tam anlamıyla dışarıda tutulmuş, sanayi sermayesi engellenmiş, bunun yerine rantiyeye ekonomisi öne çıkmıştır. 28 Şubat döneminde gazete satışları,

12 Sürekli kullanıldığı halde, stratejik ortaklık üzerine çok fazla çalışma mevcut değil literatürde. Bir başka çalışmada stratejik ortaklığı şöyle açıklamışım: “stratejik ortaklık,” iki ülkenin ortak bir tehdiye karşı askeri, istihbari ve siyasi alanlarda ortak hareket ettiği bir ittifak biçimidir. Bu tür bir ittifak, genellikle askeri bir tehdiye ya da bir bölgedeki yeni bir stratejik dizilime tepki olarak, başta ortak askeri tabikatlar, teknoloji paylaşımı ve istihbarat paylaşımı olmak üzere, bir çok alanda işbirliğini gerektirir.” S. 552. “Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa: Türkiye'nin Bağımsız Dış Politikasının Etkileri,” Nuh Yılmaz Der. Burhanettin Duran ve Kemal İnat, SETA Yayınları, 2011, Ankara. s. 549-577.

13 28 Şubat'ın kudretli 'Paşası' Çevik Bir, İsrail Lobisi'nin önemli akademik yayınlarından *Middle East Quarterly*'de bu ilişkinin dinamiklerini, rasyonalitesini darbenin faili olarak anlatmıştır: Çevik Bir and Martin Sherman, “Formula for Stability: Turkey Plus Stability” *Middle East Quarterly* Fall 2002, V. IX N. 4 pp. 22-32

medyadaki el değiştirmeler, banka satışları ve devlet ihaleleri masaya yatırıldığında bu ilişkilerin sonuçları görülebilir. Hele ki 28 Şubat döneminde herkesin isimlerini bildiği bazı işadamlarının bir anda ortadan kaybolması, sermayenin aslında sabit ya da oturmuş bir sermaye olmaktan ziyade, rant dağıtımından alınan paylarla ilişkili olduğunu ortaya koyar. Bu dönemde emekli generallerin Őirket yönetim kurullarına piyasa değerinin çok üstünde maaşlarla girmeleri, iş tecrübesi olmayan bu generallerin işlevinin ne olduğunu göstererek, Türkiye’de ekonomik kararlarda kimin iktidar sahibi olduğunu da göstermektedir. Ankara’daki rantıye dağıtımının askeri elitler eliyle yapıldığı bu döneme damgasını vuran yönetim kurulu yesi generaller, “yeşil sermaye” söylemi yeni sermaye dağıtımına ideolojik bir kılıf da katarak ülke ekonomisinin iflasına zemin hazırlayan aktörlerden olmuşlardır. Zaten Türkiye’nin 28 Şubat’ın üzerinden henüz 3 yıl geçmeden tarihin en büyük finansal krizini yaşaması, banka boşaltmalar, IMF müdahaleleri de hatırlandığında, olayın vehameti daha iyi anlaşılır.

Ancak bu sermaye müdahalesinin bir de kontrol edilemeyen yn olmuştur. “Yeşil sermaye” denilerek dışlanan kesimin kendisine iş alanı açmak için, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Ortadoğu ve hatta Afrika’nın derinlerine açılması bugünlerde yaşadığımız dış politika açılımının da önemli dinamiklerinden birisini oluşturmuştur. 28 Şubat öncesinde sıkışıp kaldığı Anadolu’dan İstanbul’a ve dünya piyasalarına açılmaya çalışan bu yeni orta ve kk ölçekli aktörler, 28 Şubat’la birlikte İstanbul ve Ankara tarafından çok ciddi bir dirençle karşılaştılar. Bu direncin bir kaç sonucundan bahsedilebilir:

Bu dirençle birlikte taşra sermayesi, kendisine iktidar blokunda yer bulmayınca, kendi siyasi aktörlerini merkeze taşımak için inanılmaz bir motivasyon kazandı. Daha önce sağ partilerde biriken vrenin enerjisi, sağ partilerin 28 Şubat’la birlikte siyaseti değil devleti, halkın siyasi taleplerini siyaset alanına taşımayı değil, devlet adına halkı terbiye etmeyi tercih eden siyasi elitleri terk ettiler.¹⁴ Siyasi elit olarak yola çıkan, ancak merkezde devletleşen bu elitler yani sağ

14 Heper halk demokrasisine meyleden, dar siyasi çıkarları genel kamu çıkarına tercih eden grup olarak görmüştür (Heper, 2000: 72). Heper Metin, “The Ottoman Legacy and Turkish Politics” *Journal of International Affairs*, Fall 2000, 54, No.1 PP. 63 82

siyasetle arası açılan çevre sermayesi kendi organik siyasi aktörlerini desteklemeyi tercih etti.¹⁵ 1996'da Refah Partisi'ni iktidara taşıyan bu çevrenin enerjisi, 28 Şubat'ın cepheyi daha da genişletmesi ile daha da geniş bir alana yayılmayı başardı.¹⁶ Bu baskılama neticesinde kurulan sosyo-ekonomik koalisyon ise bugün Türkiye'yi yöneten siyasi koalisyonun bir yanıyla tabanını, bir yanıyla da ekonomik olarak taşıyıcısı olan kesimi oluşturdu. Bir başka deyişle 28 Şubat Anadolu sermayesini sağ siyasetten uzaklaştırarak, kendi organik çıkarlarını siyasete taşıyacak olan siyaseti desteklemeye yöneltti. İşte AK Parti'nin 3 dönem yükselerek devam eden iktidarının omurgasını oluşturan ekonomik kesimin dağılmamasının nedeni de bu organik ilişkidir.

Bir başka açıdansa, 28 Şubat sonrası kendisine alan bulamayan Anadolu sermayesinin dünyanın dört bir yanına dağılarak kendisine pazar aramasıdır. Tam anlamıyla bir ayakta kalma savaşı duygusuyla yapılan bu pazar arama savaşı bugün Türkiye ekonomisinin motoru olan "Tüccar Devlet" nosyonunun da temelini oluşturmuştur.¹⁷ Bu çabalarla geliştirilen ilişkiler hem Türkiye'nin büyümesini sağlamış, hem de belli oranda istihdam sorunlarını aşmasına yardımcı olmuştur. Ancak belki de en önemli sonucunu 2008 dünya finansal krizini aşma noktasında vermiştir. 2008 finansal krizinde tüm dünyada daralan ekonomiye rağmen Türkiye'nin büyümesinin azalarak da olsa devam etmesi bu alternatif ekonomik rekabet alanlarının o zamanlar yaşanan bir exodus/çıkış/hicret tecrübesinin neticesidir.

Bu dağılmanın bir başka sonucu ise bugün Türk dış politikasını

15 Türkiye'de merkez sağın liderliğini yapan Süleyman Demirel'in 28 Şubat sürecinde devlet elitleri ile aynı safa geçmesi, merkez sağın tedricen devletleşmesine, İslamcılığın ise elit bir hareket olmaktan halkçı bir hareket olmasına doğru giden yolu açmış oldu. Bu tespit için detaylı bir anlatımı için bkz: Nuh YILMAZ, *2000'lerde Türkiye'de elitlerin Dönüşümü*, Der. Ahmet Demirhan.

16 Menderes Çınar, 28 Şubat Süreci'nin daha önceki askeri darbelerden iki açıdan farklı olduğunu söyler: 1. Askeri elitlerin siyasi parti gibi doğrudan halkı muhatap alarak kamuoyunun yönlendirilmesinde etkin olması, 2. Erken dönem Cumhuriyet benzeri radikal laiklik projesine dönüş. (Çınar, 2008: 110). Çınar, Menderes. "The Justice and Development Party and the Kemalist establishment" *Secular and Islamic Politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party*. Ed. Ümit Cizre, Routledge, London, 2008. Pp. 109-131.

17 Türk dış politikasının şekillenmesinde ticaretin rolü üzerine bkz: Kemal Kirişçi-oğlu, "Turkey's "Demonstrative Effect" and the Transformation of the Middle East" *Insight Turkey*, Vol. 13, No.2, 2011 pp. 33-55.

belirleyen temel etmenlerden birinin zeminin oluşturmasıdır. Bu kişilerin gittikleri ũlkelerde yaşadıkları sorunlar, Tũrk dış politika-sının cözmemek için öne aldığı, bu sorunlara bakarak dış politikasını belirlediği sorunlardır. Bu işadamlarının yaşadığı vize sorunları Tũrkiye'ye vize rejiminin rahatlatılması politikasını dayatmıştır. Yine bu işadamlarının yaşadığı vergi ve gümrük sorunları, bugün Tũrk dış politikasının gümrük düzenlemelerini ve serbest ticareti öne cıkaran politikalarını belirleyen önemli etkenlerdendir. Yine THY'nin doğrudan ucuş koyduğu ya da uçmayı planladığı noktalar neredeyse tamamen Anadolu'daki iş adamlarının ticaret yaptığı ya da 28 şubat sonrası keşfettiği bölge, ũlke ya da şehirlerdir. Yine son olarak, Tũrkiye'nin bugün elcılık ya da temsilcilik açtığı ũl-kelerde öncelik de yine bu işadamlarının öncelikli olarak faaliyet gösterdiği ũlkelere verilmiştir. Böylece, 28 şubat'ın yeşil sermaye nosyonunun nasıl bir alan açtığı, Tũrk dış politikasını 10 yıl nasıl etkilediği görölmektedir.

28 şubat ve Medya Sorunu

28 şubat'ın bir diğer önemli özelliği özel TV ve radyolar cıktıktan sonra yapılan ilk darbe olmasıdır. 28 şubat öncesi darbelerde en önemli hedeflerden biri TRT olmuştur. İletişim tekeline eline almak isteyen askeri elitler, hemen bir konuşma yaparak, iletişimi kontrol etmişlerdir. Ancak Tũrkiye'de 1990'lardan itibaren ekonominin ve siyasetin liberalleşmesine paralel olarak özel TV ve radyo kanalları da birbiri ardına kurulmaya başlandı. 28 şubat'a geldiğimizde ise artık tek bir merkezden kontrol edilemeyecek bir özel medya cęeřitliliđi mevcuttu. Haliyle bu tür bir medya yapılanmasının, daha önceki darbeler gibi kontrol edilemeyeceği, aynı şekilde yönlendirilemeyeceği de açıktır. O halde medyanın 28 şubat'ta rolü ne olmuştur?

Bu konu başlı başına kitapların yazılması gereken bir konudur. Ancak çok özetle konu şöyle alınabilir: 28 şubat medya cöğullüğü-nun olduğu bir ortamda gercekleşen bir darbedir. Ancak kendisinde önceki darbelerden farklı olan 28 şubat'ın medya aile ilişkisi de oldukça farklı olmuştur. Medya cöğullüğü nedeniyle artık bir medya merkezinin basılması ve bildirilerin okunması yersiz olacaktır. Zira bu tür müdahaleler aslında biraz da daha önceki darbelerin özelliği

ile ilişkilidir. Daha önceki darbeler sivillere karşı ordu içinden bir grubun öncülüğündeki darbeler olduğundan, karşı cuntanın ilgili medya merkezini ele geçirmesi güç dengesini tersine çevirebilirdi. Oysa 28 Şubat'ta böyle bir durumdan ziyade, ordu içindeki bir grubun sivillerin de katkısıyla karşı cunta olmaksızın yaptığı bir müdahaledir. Haliyle başka bir grubun bir medya merkezini ele geçirmesi gibi bir risk görünmemektedir.

İkinci olarak, 28 Şubat'tan önceki darbelerin bir farkı da diğerlerinin bir darbe günü ya da anı olmasına rağmen, 28 Şubat'ın devam edegelen bir süreç olmasıdır. Bu nedenle de bir medya merkezi ele geçirilse dahi, asıl önemli olan ve güç dengesini değiştiren merkezi ele geçirmek değil, süreci yönetebilmektir. Bu nedenle de bu dönemde medya basılması bu şekilde olmamıştır. 28 Şubat, diğer darbelerden farklı olarak bir "süreç" olduğundan, medya önceden olduğu gibi sorunun sonunda devreye giren enstrüman değildir. Medya, 28 Şubat'ta tam bu "süreç" ruhuna uygun şekilde yeniden işlenerek, tam bir süreç kontrol ve yönetim aracına dönüşmüştür. Bu nedenle 28 Şubat'ın hazırlanmasında, gerçekleşmesinde ve daha sonra sürdürülmesinde mütemediyen ve dinamik bir rol almıştır. Bu nedenle medyanın olmadığı bir 28 Şubat'tan bahsetmek bir yana, medyanın olmadığı bir 28 Şubat mümkün dahi olamazdı. Medya daha önceki darbelerdeki gibi kontrol altına alınması gereken bir aygıt değil, darbenin üzerinden gerçekleştiği, darbenin merkezi parçası olarak yeniden işlenen bir enstrümandır. Hızlıca hafızalar yoklanırsa Ali Kalkancı operasyonundan Travestiler Kraliçesi Sisi müdahalesine, Aczimendilerden Kudüs Günü'ne kadar neredeyse tüm darbe enstantaneleri medya üzerinden gerçekleşmiştir. Darbe sürecinin hazırlanmasında etkin olan bu hazırlıklar, darbeyi ilan ederek devam etmiş, daha sonra ise kapatma davaları ve ceza davalarında medya üzerinden üretilen sahte deliller ve iddialarla sürecin tamama erdirilmesinde hayati bir rol oynamıştır. Zamanın iktidar ortağı Refah Partisi'nin kapatılması için hazırlanan iddianamelerde tezkip edilmiş, yalan olduğu açıkça kanıtlanmış olan bir takım haberlerin yine de kapatmaya delil olarak kullanılması konuyu özetlemektedir.

Ortalama bir demokratik düzende yasama, yürütme ve yargıyı yakından takip ederek, halk adına bu güçlerin fiillerini denetleyerek demokratik kültürün oluşmasına, ve halkın devleti denetlemesine yarayan, bu işlevi ile ‘Dördüncü Kuvvet’ olması beklenen medya, Türkiye’de hiçbir zaman bu özelliklere kavuşamamıştır. Bunun ardındaki en önemli sebep Türk siyasetindeki normalleşmenin bir türlü yaşanmaması ve bürokratik vesayetın siyasi elitlere alan açmamasıdır. Zaten kurulamayan bir siyasi iktidarı denetleme gücüne de ihtiyaç duyulmadığından, medya devlet elitlerinin bulunduğu bir aygıt haline gelmiştir. 28 Şubat bu anlamıyla medyanın çoğullaşmasının, medyanın normalleşmesi için yeter şart olmadığını gösteren bir örnektir. Çoğullaşan medya, çoğullaştıkça sadece işlevler çoğalmış ancak çeşitlenmemiştir. Bu nedenle de 28 Şubat “postmodern” darbe olabirmiştir. Bu tür anormal ortamlarda yetişen medyanın ve medya çalışanlarının değeri de, bu nedenle ürettikleri haberin kalitesi ya da yaptıkları programların niteliğı ile değil, hizmet ettikleri patronun taleplerini yerine getirip getirmemelerine göre belirlenmiştir. Medyanın işlevi bu nedenle devleti halk adına denetlemek değil, medya patronlarına devlet karşısında güçlenmek için koz olmak ve gereğinde devlet elitlerinin operasyonlarına hazır halde beklemek olagelmıştır. Tam da işlevleri nedeniyle 28 Şubat döneminde Türk medyasında maaşlar anormal derece yükselmiştir. Türk medyasında halen kalite düşüklüğü, rekabet eksikliği, tetikçilik ve yalan haber furyasının devam etmesi de bu patolojik durumun değişmediğinin en büyük göstergesidir. Özetle 28 Şubat’la birlikte Türkiye’de gazetecilerin medyaya geçmesi ile başlayan özel televizyonlar sürecinde, kaliteli isimlerini kaybeden gazeteler nitelik kaybına uğrarken, televizyonlar ise tam anlamıyla tetikçilikle maruf medya merkezleri haline gelmişlerdir.

İnsan Kaynağı ve 28 Şubat

28 Şubat’ın toplumsal alana kattığı önemli noktalardan biri de Türkiye’nin insan kaynağı kalitesinde meydana gelen dönüşümdür. 28 Şubat öncesi, Türkiye’de elit dönüşümünde önemli bir işlevi olan yurtdışı tecrübesi, ülkenin muhafazakâr, İslâmıcı ya da dindar kesiminde son derece sınırlıydı. Nasıl ki işadamlarının yurtdışına

çıkışı Türk ekonomisini ve siyasal hayatını dönüştürdüyse, 28 Şubat mağdurlarının ülkeden adeta bir hicret şeklinde çıkışı, hicret duygusuyla ülkeyi terketmeleri kayda değerdir. Üniversitelerde iş bulamayan akademisyenler, bürokrasiden atılan tecrübeli bürokratlar, iş dünyasında yer alamayan girişimciler hep bunun örnekleri olmuştur. Ancak bunun da ötesinde başörtüsü yasağı nedeniyle ülkede okuma imkanı bulmayan binlerce kız öğrencinin başka ülkelere üniversite okumak amacıyla gitmesi gerek duygusal, gerekse de siyasal açıdan diğerleri ile karşılaştırılmaz. Aileleri ile birlikte düşünüldüğünde yüzbinlerce insanın vatan, millet, ülke, toprak algısını son derece derinden bir dönüşüme uğratan bu *Exodus* durumu, hem bir hınç birikimine, hem de Türkiye'deki sınırların aşılmasına, hem de bu kesimlerin insan kalitesinin artmasına neden olmuştur. Bugün 28 Şubat öncesi az sayıda elit bir kesimin sahip olduğu yurtdışı eğitim imkanı artık kitlelere yayılmaya başlamış, bu da ülke içerisindeki baskıcı siyasi kültürün artık kitlelerce kabul edilmesi dönemini sona erdirmiştir. Bu gelişmenin enteresan bir yan etkisi de başka ilgisiz konularda ortaya çıkmıştır. Bu kesimlerin AB sürecine verdiği desteğin anlaşılması için, gerekse de halkın TSK ile mesafesinin açılarak 2000'li yıllarda ordu içindeki darbeci unsurlara karşı açılan davaların kitlelere mal olmasında, kız öğrenciler üzerinden yaşanan bu dramın çok derin etkisi olmuştur. "Dinini yaşayarak eğitim görmek istediği için gavura muhtaç edilen kız çocukları" imgesi Türkiye'deki muhafazakar/dindar/ İslâmcı kesimlerin devlet ve devlet elitleri algısını ve bu kesimin haleti ruhiyesini derinden etkilemiştir.

Bu insan kaynağı kalitesinin gelişmesi, Kemalizm'in uzun yıllar beslendiği "ithal ikameci entelektüalizmi" de, iş yapma tarzlarını da, dış aktörlerle doğrudan ilişki nedeniyle dışarıyla ilişkilerin niteliğini de dönüştürmüştür. 28 Şubat böylece, ülkedeki belki de en içe kapalı kesimi dinamik ve dünyaya entegre bir hale getirerek, orta vadede bu kesimi dünya standartlarına çekmiştir. Nasıl ki 1950'lerde NATO ile birlikte dünya standartlarında eğitim alıp, devlet elitleri arasında öne çıkan ve bunun neticesinde ülkeyi 50 yıldan fazla yöneten elitler fark atmışlarsa, aynı şekilde bu kitlesel nitelik sıçraması da ülke içindeki güç dengelerini değiştirmiş, ithal

ikameci medyayı, aydınları, düşünce kuruluşlarını ve iş dünyasını üretilen ürünler ve performans farkı ile tasfiye etmeye başlamıştır.

28 Şubat ve Eğitim Sistemi

28 Şubat'ın yarattığı mağduriyetlerin en başta gelenlerinden birisi başörtüsü sorunu ise bir diğeri eğitim alanındaki son derece tehlikeli değişikliklerdir. İmam Hatip okullarını engellemek için, tüm meslek liselerine karşı tavrı alan 28 Şubat Yönetimi ülkedeki mağdur alt kesimleri kendisine düşman etmeyi başarmıştır. Daha çok alt ve alt-orta sınıfın, “iyi bir eğitim alamazlarsa en azından meslek öğrenirler” kaygısıyla çocuklarını gönderdiği meslek liselerini de mağdur eden 28 Şubat, bu okullara olan rağbeti azaltarak hem ekonomideki ara eleman ihtiyacını karşılayan okulları işlevsizleştirmiş hem de oyun ortasında kural değiştirerek, milyonlarca öğrenciyi mağdur etmekten kaçınmamış, siyasallaşmayan kesimlerde dahi devlete güveni zedelemiştir.¹⁸

İmam Hatiplerin işlevsizleştirilmesi ise demografik bir müdahale, bir toplum mühendisliği şeklinde ortaya çıkmıştır. Ancak her toplum mühendisliği çabasında gibi bu müdahale de denetlenemeyen ve kontrol dışı sonuçlar üretmiştir. Dindar-muhafazakar kesimlerin mali yeterliliği olan kısmı bu İmam Hatip okullarının işlevsizleşmesi ile devlet okullarını seçmemiş, tersine özel okullara yönelmeyi tercih etmiştir. Bu tercih milli eğitimdeki kaliteli öğreticilere yeni alanlar açarak milli eğitim sistemini zayıflatmıştır. Bu okullar nedeniyle toplumda hem sınıfsal hem de siyasi ayrışma artmış, daha parçalı bir toplumsallık üretilmiştir. Özel okulların rağbet bulması, devlet okullarının herkese hitap eden ve eşitleştirici etkisini yok ederek, muhafazakar-dindar kesimlerin özel okulları yönetme kabiliyetini gösterebilen tecrübeli kesimlerini diğerleri önünde öne çıkarmış, haksız rekabete yol açarak bu tecrübeye sahip olanları orantısız bir güce kavuşturmuştur. Bugün Türkiye’de yaşanan toplumsal dönüşüm üzerinde eğitimdeki bu müdahalenin payı inkâr edilemez. Halen patolojik sonuçlar üreten bu müdahale şu anda ülkede halen devam eden tartışmalarda da önemli bir yer tutmaktadır.

18 Bu mağduriyetler halen belgelenmemiş, bir çoğu düzeltilenmemiştir.

28 Şubat, Devlet ve İslâmcılık

28 Şubat tüm bu alanların yanı sıra siyaset alanını da radikal olarak dönüştürmüştür. Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi 28 Şubat'ın 'an' değil bir 'süreç' olarak gerçekleşmesidir. Sadece belirli bir ana ve iktidar ilişkilerinin yatay dengesine odaklanan diğer darbeler, cari iktidar dengesini değiştirmiş, bu değişikliği sağlayan yeni kurumlar ihdas ederek, siyaset alanından vesayet rejimini pekiştirerek çıkmıştır. Oysa 28 Şubat ne yeni bir kurum ihdas etmiş, ne de var olanları kaldırmıştır. Zaten var olan vesayet rejiminin atıl kalan özelliklerinin harekete geçirilmesi, sürecin yönetimini mümkün kılmıştır. Bu da 28 Şubat'ın siyaseti değil toplumu tasarladığının en önemli kanıtıdır.¹⁹ Yukarıda 28 Şubat'ın yarattığı sonuçların ekonomi, medya, siyaset, insan kaynağı ve eğitim üzerinden değerlendirilmesi de 28 Şubat'ın bu toplumu yeniden tasarlama arayışının sonucudur.

28 Şubat'ın özelde yarattığı etki ise İslâmcılığın dönüşümünde kendisini göstermiştir. 28 Şubat'a kadar Türkiye'de toplumsallığı en güçlü organik hareket olan İslâmcılık, bu süreçte uğradığı kayıplarla tamamen siyaset alanından geri çekilerek, dönüşüme uğramıştır. 28 Şubat'ın ana aktörü olan Refah Partisi'nin kapatılmasının ardından kurulan Fazilet Partisi de kısa sürede kapatılmış, süreç Milli Görüş geleneğinin ikiye bölünmesi ile İslâmcılığın Saadet Partisi üzerinden devamına yol açmıştır. Diğer ve asıl damar ise İslâmcılığı sorunsallaştırarak, İslâmcılığın temel siyasal pozisyonu olan ümmetçilik ve Batı karşıtlığını terk ederek farklı bir parti olarak kendisini kurarak AK Parti olarak yoluna devam etmiştir.²⁰ Bu süreçte geleneksel İslâmcılığı sorgulamaya girişen AK Parti, sadece kendisini değiştirmekle kalmamış, giderek bu değişimi tüm topluma da yaymayı başarmıştır.²¹ Zaman zaman siyasi baskı ve bu

19 28 Şubat'ın bu karakterinin siyasi sistemde yarattığı tahribatın incelenmesi için analizi için bkz: Hatem Ete, "28 Şubat bin yıl mı sürecek?", *Açık Görüş-Star*, 01.03.2009.

20 AK Parti'nin kuruluşu ve İslâmcılıkla ilişkisi üzerine erken bir çalışma için bkz. Nuh Yılmaz "İslâmcılık, AKP, Siyaset" *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* 6. Cilt Der. Yasin Aktay, İletişim Yayınları. İstanbul. Haziran 2004. Sayfa: 604-619.

21 Bu dönüşümün niteliği ve AK Parti'nin İslâmcılıkla ilişkisi üzerine bkz: (Duran,

baskının getirdiği hınç ile Batı ile ilişkilerini sorgulayan ve “İslâmcı nihilizm” sınırlarında gezinen İslâmcılık ise 28 Şubat’tan sonra bir daha eski yörüngesine girememiştir.²²

28 Şubat, İslâmcılığın yanısıra ülkenin siyasi ikliminin en başat kavramlarından “devlet” kavramını da temelden etkilemiştir. 28 Şubat öncesi vatan millet ve devlet gibi kavramlar etrafında muhafazakar-dindar kesimler tarafından sahiplenilen devlet, önemli ölçüde itibar kaybına uğramıştır. Özellikle 1999 depremi ve takip eden finansal krizle birlikte zaten yitirilen sembolik itibar kaybına ek olarak, aynı zamanda kurum olarak devlete güveni de zedelemiştir. Bugünlerde devam eden Ergenekon, Balyoz gibi TSK’yi sorgulayan bir demokratik kültürün oluşması ancak bu travmanın yaşanması ile mümkün olabilmiştir. AB üzerinden dönüşen haklar ve özgürlükler tanımı ile devletin toplumdaki yeri tartışmaları muhafazakarlar, liberaller ile İslâmcıları ortak zemine taşımış, bu yeni siyasi koalisyon Türkiye’nin bugünkü restorasyon sürecinin siyasi motoru olmuştur. Devlet elitleri karşılığında kurulan bu yeni koalisyon, siyasal alanın genişlemesini, demokratikleşmenin kurumsallaşmasını, hak ve özgürlüklerin genişletilmesini talep ederek, İslâmcı elitleri merkeze çekerek, siyasetin merkezini yeniden oluşturmayı başarmıştır.²³

28 Şubat’ı mümkün kılan koalisyonlar dönemindeki istikrarsızlıklar, siyasi kültürde koalisyonlara karşı bir güvensizlik yaratmış, sonraki dönemde seçmenlerin oy verme davranışlarını da etkilemiştir. Aslen başka partiyi desteklediği halde, seçimlerde istikrardan yana oy kullanma kaygısıyla kazanma ihtimali olan partilere oy verme davranışı yaygınlaşmıştır. Bu da nispeten uzun süren bir tek parti iktidarına yol açmıştır. Halen başkanlık sistemi etrafında gerçekleşen tartışmalarda da asıl önemli etkenin koalisyonlara duyulan

2008). Duran, Burhanettin. “The Justice and Development Party’s ‘new politics’” *Secular and Islamic Politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party*. Ed. Ümit Cizre, Routledge, London, 2008. Pp. 80-106.

22 Nuh Yılmaz “İslâmcı Nihilizm: Avrupa Fetişizminin Soykütüğü ” *Yarın*, Sayı. 32, Aralık. 2004, İstanbul.

23 Çınar, Menderes. “The Justice and Development Party and the Kemalist establishment” *Secular and Islamic Politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party*. Ed. Ümit Cizre, Routledge, London, 2008. Pp. 109-131. S. 111.

güvensizlik olması, bu etkinin halen sürdüğünü göstermektedir. Bir yanıyla siyaseti kutuplaştırma potansiyeli taşıyan bu siyasi kültür değişimi, öte yandan siyasetçileri devlet elitleri karşısında güçlendirerek, nihayet siyasi elitlerin vesayetçi yapı karşısında başarı kazanmasına yol açmıştır.

Sonuç

Türkiye darbeler tarihinin istisnai anlarından biri olan 28 Şubat Postmodern darbesi bir çok açıdan nevi şahsına münhasır bir olay olarak tarihe geçmiştir. Bu darbenin gerçek maliyeti ise halen yeterince tartışılmamış, ortaya çıkardığı patolojik durumlar halen düzeltilememiş, etkisi yeterince görülememiştir. Diğer darbelerden farklı olarak NATO desteğine değil, dış müdahale açısından İsrail'e yaslanan bir darbe olarak kayda geçen 28 Şubat, soğuk savaş sonrası Türkiye'nin yaşadığı kimlik ve strateji krizinin bir sonucudur. Türkiye'yi bölgesinde komşularıyla, içeride ise devleti milletle karşı karşıya getiren bu darbe, sadece siyasetin bazı aygıtlarını değil tüm toplumu dönüştürmüştür. Postmodern ve kansız olmasını daha az acı üretmesine değil, soğuk savaş sonrasında stratejik atmosferine borçlu olan 28 Şubat'ın ürettiği maliyet halen yeterince anlaşılammıştır. Diğer darbelerin etkisinin geçmesi bir kaç yılda tamamlanırken, 28 Şubat'ın etkisinin halen tam olarak ortadan kalkmaması da bu toplumsal dönüştürme arzusundan kaynaklanmaktadır. 28 Şubat'la birlikte yaşananlar Türkiye'de medyanın inandırıcılığını neredeyse tamamen sona erdirmiş, siyasetteki önemli akımlardan İslamcılığı radikal bir şekilde dönüştürmüş, tarihte görülmemiş siyasi koalisyonlar yaratmıştır. Darbenin yarattığı finansal kriz Türkiye'yi uçurumun kenarına taşımış, ancak bu kriz yeniden yapılanma ile aşılabilmektedir. 28 Şubat'la birlikte ithal ikameci aydın ve elitist siyaset ciddi yaralar almış, bu da orta vadede Türkiye'nin yerli imkanlarının önünü açmıştır. Postmodern darbenin eğitimde açtığı yara ise halen düzeltilememiş, etkileri bugün bile son derece ağır bir şekilde hissedilmektedir. 28 Şubat'la birlikte devlet elitlerine dönüşen eski siyaset elitleri orta vadede tamamen tasfiye olmuş, siyasetin sivilleşmesi için gereken cesaret ve toplumsal enerji bu

sayede birikerek, bürokratik vesayetın siyaset karşısında yenilgisini hazırlamıştır. Tüm bu boyutlarıyla yeniden ve derli toplu ele alınması gereken 28 Şubat, diğer darbelerden daha kansız, ancak tüm diğer darbelerin toplamından daha etkili, daha dönüştürücü ve sonuçları itibariyle de çok daha yaratıcı siyasi kültür yaratmıştır.